

**ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ПОЗИЦІОНУВАННЯ У
ЩОРІЧНОМУ ЗВЕРНЕННІ ПРЕЗИДЕНТА США 2010
«ПРО СТАН НАЦІЇ»**

The article deals with the features of foreign policy positioning declared in the annual address of the President of the United States of America in 2010 «State of the Nation» and projects of new political and security doctrines of the USA.

У даній статті автор прагне виявити принципові елементи зовнішньополітичного позиціонування 44-го президента США Барака Обами, виходячи з того, що наразі його політична і безпекова доктрина перебуває у стані розробки. Ключовим елементом залишається досить сумнівна можливість для цього глави американської держави оптимально співвіднести свої передвиборні обіцянки з реаліями, що викристалізувалися у світі протягом глобальної фінансово-економічної кризи. У даному випадку автор керується концептуальними підходами, представленими у статті професора Є.Є.Камінського «Доктрина Обами: від передвиборних гасел до реалізму». Першою чергою, відносимо дане положення до наступного постулату значного дослідника міжнародних систем і глобального розвитку: «Ще один верховний пріоритет Обами – збереження глобального лідерства США – винятково вирізняється на історичному тлі новими підходами до вибору механізмів забезпечення. Ключовим аспектом проголошується багатостороння дипломатія» [1, с.13].

З іншого боку, базуємося на порівняльному аналізі винесеного у заголовок президентського документа з базовими концептуальними ідеями колективної монографії, виданої у Парижі Інститутом безпекових досліджень Євросоюзу «Момент для Обами. Європейський і американський погляди». У даному випадку вирішального значення надаємо положенню дослідника А. де Васконселоса: «Підхід Барака Обами до зовнішньої політики не має нічого спільного з тим, що його мав Джордж Буш. Зовнішня політика США радикально змінилася під президентством Обами» [2, с.11].

Що стосується методологічного підходу, то автор базується на засадах праксеології, найточніше і найповніше представлених у монографії Т. де Монбріалья «Дія і система світу». Пріоритетним у методологічному вимірі тут для даної розвідки є таке положення французького дослідника: «Центральним поняттям... є поняття активно-діяльного утворення, що визначається як а ргіогі будь-яка значна група людей, котрі володіють певною «Культурою» і «Організацією», а першоджерела якої складають її члени» [3, с.20]. Виходимо з того, що Б.Обама представляє ту частину американського суспільства, його «Культури» та «Організації», яка вважає за доцільне радикально змінити традиційний зовнішньополітичний курс США через відмову від одностороннього нав'язування іншим учасникам міжнародної спільноти націй одномірного американського бачення світу. Інший аспект авторського позиціонування у цьому вимірі базується на оцінці практичних змін в геополітиці Сполучених Штатах, зв'язаних з певною втратою могутності цієї глобальної держави.

Зовнішній політиці у першому зверненні Б.Обами «Про стан нації» [4] відведено відносно менше місця, ніж це буває зазвичай. Цілком можна стверджувати,

---

* аспірант відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

Науковий керівник: проф. Рижков М.М.

що ця частина традиційного президентського звернення була найкоротшою після завершення Другої світової війни. Ще більше впадає в око територіальне і цільове обмеження такої традиційної складової президентських звернень, як питання безпеки. І все ж вирішальним у цьому аспекті ми вважаємо вплітання президентом міжнародної проблематики в головну канву послання: економіка і зайнятість.

Умовно можна стверджувати, що порівняно молодий президент глобальної держави став на курс, який свого часу обіцяв реалізувати у зовнішній політиці президент України Л.Кучма, заявивши про доцільність розробки і запровадження у дипломатичну практику концепції економізації зовнішньополітичної діяльності нашої держави. Однак чітко з цього приводу, як і взагалі щодо обіцяних змін у зовнішній політиці, Б.Обама так і не висловився. Після цього звернення залишається чимало загадкового і не в'яшеного щодо намірів його адміністрації на міжнародній арені.

Єдине більш-менш виразне – це жорстка обіцянка завершити воєнне втручання в Афганістані та Іраку. Але й на цьому географічному напрямі чимало не в'яшеного. Зокрема, президент словом не обмовився про Пакистан і Ємен, чого від нього очікували фахівці, обмежившись фразою про те, що 2009 року було знищено більше терористів, ніж попереднього 2008 року.

При детальному прочитанні тексту залишається враження, що окремі елементи безпекової політики він залишив для нової воєнної доктрини, проголошення якої заплановане на поточний рік. Очікується, зокрема, що президент у цьому документі проголосить курс на обмеження американського втручання у віддалених від Америки регіонах планети.

Знову-таки у надто загальних обрисах він представив підтвердження свого наміру знизити ризики від глобального потепління і ймовірного подальшого поширення зброї масового враження. (У цьому сенсі відзначимо, що проблема появи нових ядерних держав територіально наближається до кордонів України. Річ у тім, що на випадок реалізації іранської програми створення ядерної зброї турецькі фахівці вже не виключають відповіді офіційної Анкари. Плануючи побудувати на території Туреччини понад десять атомних електростанцій, тамтешнє керівництво, цілком можливо, одержить можливість одержати доступ до збагаченого урану та підготовки кваліфікованих фахівців-атомників).

Далі президент Обама настільки ж загально підтвердив посилити американську незалежність у сфері енергозабезпечення, знову-таки не навівши чітких деталей ймовірної програми дій у цьому напрямі.

Впадає в око спеціальна позиція у цьому щорічному зверненні президента США. Маємо на увазі план подвоїти американський експорт товарів і послуг за наступні п'ять років. Перші дії в цьому контексті можна очікувати вже протягом ближчих трьох місяців.

Щодо плану завершення іракської війни також можна сказати не надто багато, окрім як процитувати президента:

«Не робити помилок: ця війна завершується, і всі наші війська повертаються додому».

Відтак, незалежно від ситуації у внутрішньополітичному житті Іраку, американські війська будуть повернені на батьківщину, що може спричинити новий сплеск регіонального конфлікту. Адже іранський політичний режим не приховує свого наміру посилити впливи радикального ісламу в Іраку.

Чекати завершення іракської епопеї залишається не так вже й довго: до серпня 2010 року.

Новий поворот може статися у липні 2011 року, коли заплановано і два місяці тому обіцяно почати виведення американських військ з Афганістану.

(Щоправда, після відповідної заяви Б.Обама держсекретар Х.Клінтон кілька разів повторила фразу про те, що остаточне рішення буде залежати від ситуації в Афганістані).

Вирішальним аспектом безпекової політики Білого дому Обама пообіцяв залишити боротьбу з міжнародним тероризмом. Перед зверненням до нації він затвердив відповідні дії у північно-західному Пакистані та в Ємені.

Це вже дає підстави вважати, що у новій військовій доктрині США боротьба з тероризмом збереже свою пріоритетність, але загальний підхід зазнає змін. Йдеться про відмову від проведення наземних операцій. Натомість планується:

- більше вдаватися до послуг спеціальних служб і розвідувальних відомств для ліквідації терористів;

- проводити більш кваліфіковані спеціальні операції із використанням військ спеціального призначення;

- більше уваги приділяти підготовці місцевих загонів боротьби з терористами.

- Відтак, і у цьому напрямі спостерігається намір президента скоротити фінансові видатки на ведення антитерористичної війни.

- Не мало загадок залишає обіцяна програма подвоєння експорту. Адже президент не сказав у який спосіб цього можливо добитися. Ясно таке:

- Барак Обама твердо налаштований повернути американську економіку від фінансового пріоритету із відомими віртуальними схемами до верховенства реального сектора економіки.

- Близьчим часом варто очікувати програми розвитку американського виробництва та активізації експорту.

- Наразі можна чітко виокремити такі складові економічної стратегії:

- Запровадити спеціальний податок на банки (вже близьким часом планується забрати у рефінансованих державою гігантських банків Уолл-стріту 30 мільярдів доларів і передати їх муніципальним банкам для кредитування локальних програм - ЖКГ і т.п.).

- Знизити податковий тиск на 95 % працюючих сімей, малий бізнес, покупців житла, батьків, які оплачують освіту своїх дітей.

- Зменшити на 65 % вартість медичного страхування для значної частини сімей.

- Добиватися скорочення бюджетного дефіциту.

- Створювати робочі місця, у тому числі за рахунок держави, формувати спеціальні інфраструктурні та енергетичні проекти із залученням на роботу безробітних тощо.

- Загалом же у міжнародній частині:

- тільки один раз згадана Росія у контексті завершального етапу переговорів щодо Договору з обмеження стратегічних наступальних озброєнь;

- неодноразово згадуються близькосхідні та африканські країни;

- окреслено курс на посилення американського ідеологічного впливу та впливу прикладом американських успіхів;

- про пострадянський простір президент США навіть не обмовився.

Висновки:

Наразі більшість американців і зарубіжних спостерігачів в умовах економічної кризи зосереджені на внутрішній політиці президента США, рекордних дефіцитах і заборгованості, зростанні безробіття, реформі системи охорони здоров'я.

Надто мало уваги на цьому тлі приділяється зовнішній і безпековій політиці глави Білого дому, який продовжує доволі небезпечний курс на ризиковані авантюри по всьому світу, а разом з тим демонструє цілу низку підходів до зовнішнього світу, які виходять за рамки американської політичної традиції.

При цьому Обама далі і більше постійно і категорично критикує за провали у цій сфері свого попередника на вищому державному посту глобальної держави,

ніж пропонує і реалізує новаторські підходи до забезпечення національних інтересів засобами і механізмами зовнішньої і безпекової політики.

Тим часом, у світі явно послаблюється апологетика зовнішньополітичної програми Обама як кандидата в президенти, який обіцяв «Зміни». Насправді імідж США та репутація американської влади страждають від відсутності обіцяних змін та їх підміни риторикою.

Перше, що впадає в око на російському векторі, - це невдача американської адміністрації «купити» Росію чи «піймати» її на гачок «перезавантаження». Показний оптимізм в оцінках російської політики Білого дому поки що не проявився у жодних практичних результатах. Москва чітко заявляє, що не допустить американського гегемонізму у світових справах, а Вашингтон у відповідь «розповідає» про успіхи у двосторонніх переговорах.

Росія в особі свого президента заявляє і реалізує плани модифікації своїх Збройних сил у рамках програми цілісного переозброєння. Але і з цього приводу спостерігаємо дивовижне для Америки мовчання.

Те ж саме стосується нарощування продажу російської зброї до КНР, Ірану, Сирії і Венесуели. Більш того, Москва реалізує проект побудови ядерного реактора в Тегерані і пропонує такий же проект Венесуелі.

Обама доволі легко під тиском Москви відмовився від планів розміщення елементів американської ПРО в Польщі і Чехії.

Східноєвропейські союзники США відчують себе кинутими напризволяще у відносинах з Росією. Але їхні заяви у Вашингтоні фактично не коментують.

Той факт, що президент США не поїхав до Берліна на святкування 20-ї річниці падіння Берлінського муру, зайвий раз підтверджує дивовижну байдужість президента до власної програми відродження підірваних Бушем відносин з європейськими партнерами.

Впадає в око відсутність видимого позиціонування Б.Обама щодо Грузії й України. Значимим для нового українського президента є те, що Обама фактично заморозив програму розширення НАТО.

Росія наразі буквально диктувала і частково нав'язала умови на переговорах про укладення нового договору про обмеження стратегічних наступальних озброєнь.

Складається враження, що нові незалежні держави, що постали на теренах колишнього СРСР, Барак Обама:

- не розглядає як певну цілісність;
- не відніс до своїх практичних пріоритетів;
- не має наміру вважати об'єктом конфлікту з Росією.

Незважаючи на це, ми не можемо недооцінювати потенціалу обіцяних Обамою Змін під тиском мінливих обставин сучасної міжнародної системи. У таких випадках (начебто «слабкий» президент) глави американської держави неодноразово в історичному минулому починали діяти самостійно. Слабким був Г. Трумен, але саме він проголосив доктрину стримування комунізму, а потім і стратегію визволення поневолених народів. Невиразним досі вважається президентство Р.Ніксона, але саме його підпис стоїть під Заключним актом Хельсінкської наради з питань безпеки і співробітництва в Європі. Справді слабким досі вважається Дж.Картер, але саме тоді американські спецслужби спричинили масову еміграцію євреїв з Радянського Союзу. Слабким досі вважають Буша – молодшого, але хто, як не він, розпочав безглузду війну в Іраку та розгорнув настільки масоване залякування американців і світу міжнародним тероризмом, що був обраний на другий термін у боротьбі з респектабельним опонентом від республіканської партії професором Дж.Керрі.

Інша річ, що у випадку із Обамою ми спостерігаємо очевидний пріоритет збереження популярності серед виборців над іншими аспектами зовнішньої і безпе-

кової політики. Однак як тільки падіння рейтингу Обама, що вже спостерігається, сягне критичних показників, від нього можна очікувати радикального позиціонування і критичних дій.

Отже, на нинішньому етапі можемо стверджувати, що Обама не надто дотримується своїх обіцянок поліпшити американську позицію у світових справах.

У боротьбі за підтримку своїх дій і планів виборцями він дедалі частіше губиться у кристалізації свого визначення національного інтересу США. Навіть окремі успіхи (приміром, у Пакистані) можемо розглядати радше як продовження курсу Буша – молодшого, ніж впровадження новаторських ідей в рамках програми Змін.

Ми з нетерпінням очікуємо можливого обговорення і затвердження Радою національної безпеки Стратегії 44-го президента Сполучених Штатів як всеосяжного документу. З наближенням дати наступних президентських виборів (2012) Обама цілком може порушити сьогоднішню розмиту позицію у зовнішній і безпековій сфері.

Список використаних джерел

1. Камінський, Є.Є. «Доктрина Обама: від передвиборних гасел до реалізму» // Євроатлантика, 2009, № IV. – С. 12-17.
2. The Obama Moment. European and American Perspectives. Edited by Alvaro de Vasconcelos and Marcin Zaborowski. – Paris: European Union. Institute for Security Studies, 2009. – 238 p.
3. Монбриаль, Тьерри де. Действие и система мира. – Москва: РОССПЭН, 2005. – 484 с.
4. The full text of President Barack Obama's State of the Union Address, as transcribed by the White House. - http://www.huffingtonpost.com/2010/01/27/state-of-the-union-2010-full-text-transcript_n_439459.html (відкрито 27 квітня 2010 року).